

Üldine tahe oli, et asi korraldataks võimalikult ruttu. Kalliskivi hoolitsusel jagati põgenikele toitu. Ükski ei teadnud, mis teeb nende valge härra. Mõned tähendasid, et asi olevat halvem kui Sherif Ali sõjas. Siis ei hoolinud paljud millestki, nüüd aga oli igaühel midagi kaotada. Huviga peeti silmas lootsikute liikumist kahe linnajao vahel. Paar buugiste sõjapaati seisis keset jõge ankrus ja mõlema ninast tõusis suitsujuga; mehed keetsid parajasti oma lõunariisi, kui Jim pärast kõnelust Browni ja Doraminiga sõitis üle jõe ja läks oma kindlusse vesivärava kaudu. Sees asuv rahvas surus tema ümber, nii et ta vaevalt pääses majja sisse. Nemad polnud teda varemalt näinud, sest hommikul pärale jõudes oli ta ainult mõned sõnad vahetanud tüdrukuga, kes oli selleks otstarbeks tulnud alla maandumissillale, ja oli peale seda läinud kohe pealikute ja relvakandjate juurde teispoole jõge. Inimesed hüüdsid talle tervitusi järele. Keegi vana naine sünnitas sellega naeru, et ta murdis rahva vahelt läbi Jimi juurde ja nõudis temalt tõreleval häälel oma poegade silmaspidamist, kes Doramini saatkonnas, et nad röövlite käes kuidagi ei kannataks. Mitmed katsusid eite eemale kiskuda, kuid see punnis vastu ja karjus: „Laske mind minna. Mis see siis on, oo moslemid? See naer on ebakohane. Kas need ei ole julmad, verejanulised röövlid, kes himutsevad tappa?“ „Jätke teda,“ ütles Jim ja kui sai äkki valitsema vaikus, lisas ta pikkamisi juurde: „Õhegi elu pole hädaohus.“ Tema astus majja, enne kui vaikisid kergendusohked ja kõnekõmin.

„Pole kahtlust, ta oli otsustanud, et Brown saab vaba tee merele. Tema kätt juhtis ta mässutõstnud saatuse. Esimest korda pidi ta oma tahte läbi suruma teiste oma vastu. „Räägiti palju ja alguses minu isand vaikus,“ ütles Tamb' Itam. „Saabus pimedus ja mina panin küünlad pikal laual põlema. Pealikud istusid mõlemal pool lauda ja tüdruk seisis isanda paremal käel.“

„Kui ta hakkas rääkima, näis ebaharilik raskus tema endist otsust ainult kindlamaks tegevat. Valged mehed ootasid tema vastust mäel. Nende juht rääkinud temaga omas keeles ja avaldanud asju, mida oleks raske arusaadavaks teha mõnes teises. Need olevat eksinud inimesed, kelle arusaamise heast ja halvast on seganud kannatused. Olevat õige, et on juba kaotatud elusid, kuid milleks kaotada neid veel rohkem? Tema ütles oma kuulajaile, koosistuvaile rahvapealikuile, et nende hüve on ka tema hüve, nende kahju ka tema kahju, nende lein ka tema lein. Ta vaatas teda ümbritsevaid tõsiselt kuulavaid nägusid ja tuletas neile meelde, et nemad olevat võidelnud külg külje kõrval. Nemad tundvat tema vahvust. . . Siin katkestas tema kõnet sõnasumin. . . Ja et tema pole neid kunagi petnud. Nemad on mitu aastat koos asunud. Tema armastavat tõsiselt seda maad ja rahvast, kus ta elanud. Tema olevat valmis vastutama oma eluga iga häda eest, mis sünnib, kui need habemikud valged lastakse vabalt minna. Nemad olevat küll kurjategijad, aga nende saatuseks olevat ka kuri. On ta kunagi andnud neile halba nõu? On tema sõnad kunagi toonud rahvale kannatust? ta küsis. Tema uskuvat, et on kõige parem, kui lastakse need valged ühes nende pooldajatega minna elusalt. See olevat väike annetus. „Mina, keda olete proovinud ja alati leidnud olevat truu, palun teid, et laseksite nad minna.“ Ta pöördus Doramini poole. Vana nakhoda ei teinud mingit liigutust. „Siis,“ ütles Jim, „kutsun ma Dain Warise, teie poja sisse, mu sõber, sest selles asjas ei taha mina juhatada.“

NELJAKÜMNEKOLMAS PEATÜKK.

„TAMB' ITAM seisis tema tooli taga nagu kõuest rabatuna. Kõne avaldas määratud mõju. „Laske nad minna, sest see on minu arusaamise järgi, mis pole teid veel

kunagi petnud, praegu kõige parem," toonitas Jim. Valitses vaikus. Pimedast hooivist kostis tasane sosin ja paljude inimeste jalgade kobin. Doramin tõstis oma raske pea ja ütles, et inimeste südameid võib sama vähe lugeda, kui käega taevast katsuda, kuid — tema on nõus. Teised avaldasid oma arvamist kordamööda — „nii on kõige parem,“ „laske nad minna“ ja nõnda edasi. Kuid suurem hulk ütles ainult, et nemad „usuvad tuan Jimi“.

„Seisukorra tuum peitub selles lihtsas vormis, millega avaldati nõusolekut tema tahtele — nende usk, tema truudus; ja tunnustus tema truudusele, mis tegi ta tema enese silmis nende rüvetamatute inimeste sarnaseks, kes polnud kunagi kuldselt keskteelt kõrvale kaldunud. Steini sõnad: „Romantiline, romantiline!“ näivad kõlavat üle nende kauguste, mis lahutavad teda tema eksitusile ja voorustele üksikõiksest maailmast ja sellest kuumast ning ustavast armastusest, mis keeldub pisarate ohvrilt oma suure valu ja igavese lahutuse ahasuses. Sellest silmapilgust peale, kus tema kolme viimase aasta elu tõemeelsus võidab inimeste rumaluse, kartuse ja viha, ta ei ilmu mulle enam sellisena, nagu nägin teda viimsel silmapilgul — ei ilmu valge laiguna, mis koondab enesele kogu tumedal rannal ja merel järelejäänud valguse — kuid suuremana ja kaastundeväärsemana oma hinge üksilduses, mis jäi isegi sellele, kes armastas teda kõige rohkem, julmaks ja seletamatuks saladuseks.

„On selge, Jim usaldas Browni; polnud mingit põhjust kahelda tema loo tõepärasuses, mida näis ka kinnitavat tema jõhker avameelsus, teatud mehine otsekohesus oma tegude tagajärgede ja kõlbluse hindamisel. Kuid Jim ei tundnud Browni peaaegu arusaamatut enese-armastust, mis ajas teda oma tahte takistuse ja nurjumise puhul otse hulluks, sattudes viha ja kättemaksu määratsusse, nagu isevalitseja, kellele astutakse vastu. Aga kuigi ta usaldas Browni, ometi kartis ta nähtavasti,

et võib tekkida arusaamatusi, mis lõpevad kokkupõrkega ja verevalamisega. Just sellepärast ta küsis Kalliskivilt, niipea kui malailaste pealikud olid läinud, pisut süüa, et kohe kindlusest lahkuda ja linnas juhatust oma kätte võtta. Tüdruku vastuvaidlusel Jimi väsimuse põhjusel vastas see, et võiks ehk midagi juhtuda, mida tema ei andestaks endale kunagi. „Mina pean vastutama iga elu eest maal,“ ütles ta. Alguses oli ta tusane. Tüdruk kattis laua ise oma käega, võttes vaagnad ja taldrikud (Steini kingitud lõunaserviis) vastu Tamb' Itamilt. Natukese aja pärast selgines Jimi meel; ta ütles tüdrukule, et see jääb veel üheks ööks kindluse käsutajaks. „Meil pole aega magada, mu tüdruk,“ ütles ta, „kui meie rahvas on hädaohus.“ Edasi ütles ta naljatades, et tema, Kalliskivi, olevat kõigist kõige parem mees. „Kui sina ja Dain Waris oleksite täitnud oma tahtmist, siis ei elaks neist viletsaist täna enam ühtegi. „Kas nad on väga halvad?“ küsis tüdruk, kummardudes Jimi tooli üle. „Inimesed toimivad mõnikord halvasti, ilma et oleksid ise halvemad kui teised,“ ütles Jim natukese kõhklemise järele.

„Tamb' Itam järgnes oma isandale maandumissillale, mis väljaspool kindlust. Öö oli selge, kuid ilma kuuta, ja jõe keskpaik oli pime, kuna mõlemapoolsed kaldäärased peegeldasid paljude tuled helki, nagu Ramadani¹⁾ ööl,“ seletas Tamb' Itam. Sõjapaadid libisesid kuulmatult mööda pimedat viiru või seisid liikumatult ankrus lobistavate lainete keskel. Sel ööl oli Tamb' Itamil palju sõudmist lootsikus ja maal jooksmist oma isanda kannul: edasi-tagasi tampisid nad mööda tänavat, kus põlesid tuled, ja ka sisemaa poole, linnaservale, kus väikesed meesterühmad valvasid põldudel. Tuan Jim jagas käske ja teda kuulati. Lõpuks nad läksid radža postiaia juurde, mille sel ööl võttis oma võimu alla rühm Jimi mehi. Vana radža ise oli juba

1) Muhameedlaste üheksas kuu — paastukuu.

hommikul vara suurema osa oma naistega põgenenud väikesse majja, mis asus kuski metsakülas jõeharul. Kasim, kes siia oli jäetud, võttis nõupidamisest osa ja püüdis oma eelmise päeva diplomaatiat heaks teha usina askeldamisega. Teda koheldi külmalt, kuid ometi oskas ta alal hoida oma naeratuse ja rahuliku elavuse ning avaldas suurt rõõmu, kui Jim ütles talle süngelt, et seks ööks võtab ta tema postaita oma kätte. Peale koosoleku lõppu oli kuulda, kuis ta valjul häälel pöördus ühe ja teise pealiku poole tänulikult toonil, et kaitsakse radža varandust tema enda puudumisel.

„Umbes kell kümme marssisid Jimi mehed sinna sisse. Postaed valitses lahesuud ja Jim mõtles seniks sinna jääda, kui Brown on mööda läinud. Väljaspool postaeda tasasel, rohisel platsil tehti lõke ja Tamb' Itam pani sinna äärde väikese lamamistooli oma isanda tarvis. Jim ütles talle, ta katsugu magada. Tamb' Itam võttis mati ja heitis natuke maad eemale maha; aga ta ei saanud magada, kuigi teadis, et enne öö möödumist on tal tähtis teekond ees. Tema isand käis tule juures edasi-tagasi, pea rinnal ja käed seljal. Tema nägu oli kurb. Igakord, kui isand lähenes temale, teeskles ta magamist, sest ta ei tahtnud, et isand teaks tema unetust. Lõpuks jäi isand seisma, vaatas tema peale alla ja ütles pehmelt: „Aeg on käes.“

„Tamb' Itam tõusis kohe ja teostas ettevalmistused. Tema ülesandeks oli mööda jõge alla minna, tund või enam enne Browni, ja öelda Dain Warisele kindlasti ja lõplikult, et valged tuleb ilma tülitamata läbi lasta. Seda toimetust ei usaldanud Jim kellegi teise hoolde. Enne lahkumist küsis Tamb' Itam nii-öelda vormi pärast (sest tema seisund Jimi juures oli ju kõigile teada) mingit märki, öeldes: „Sest, tuan, teade on ju tähtis ja mina viin sinu enda sõnad.“ Tema isand pistis käe esiti ühte tasku, siis teise ja võttis lõpuks oma esisõrmest Steini antud hõbesõrmuse, mida ta harilikult ikka kandis, ning andis selle Tamb' Itamile. Kui Tamb' Itam

lahkus, paistis Browni laagrist mäe otsast ainult väike lõke läbi valgete meeste poolt mahavõetud puu okste.

„Hilja õhtul oli Brown saanud Jimilt kokkupandud paberitüki sõnadega: „Saate vaba tee. Lahkuge, nii-pea kui teie paat hommikusel veetõusul hakkab ujuma. Laske oma mehed olla hooles. Põõsad mõlemal pool lahte ja postaed lahe suus on täis relvastatud mehi. Teil poleks edu lootust, kuid ma ei usu, et sooviksite ainult verevalamist.“ Brown luges seda, kiskus paberilipaka väikesteks tükkideks ja pöördudes Corneliuse poole, kes selle toonud, ütles irvitades: „Elage hästi, mu suurepärane sõber.“ Cornelius oli käinud kindluses ja oli hiilinud pärast lõunat Jimi maja ümber. Jim välis tema selle sedeli viimiseks sellepärast, et ta rääkis inglise keelt ja et Brown teda tundis, mispärast polnud karta, et mõni mees ta hirmuläbematuses maha laseks, nagu oleks võinud sündida mõne malailasega, kes oleks pimeduses lähenenud.

„Cornelius ei läinud pärast paberi üleandmist mitte minema. Brown istus väikese lõkke ääres, kõik teised lamasiid. „Ma võin teile midagi öelda, mis teie ehk teada tahaksite,“ pomises Cornelius tusaselt. Brown ei pööranud vähimatki tähelepanu. „Teie ei tapnud teda,“ jätkas teine, „ja mis te selle eest saate? Muidu oleksite saanud radžalt raha, pealegi oleksid teile saagiks langenud buugiste majad, aga nüüd jääte kõigest ilma.“ „Parem tehke, et olete siit läinud,“ urises Brown, ilma et oleks Corneliuse poole vaadanud. Kuid see laskus tema kõrvale ja hakkas ruttu sosistama, puutudes aegajalt tema küünarnukki. Tema sõnad ajasid Browni esiti kirudes istukile. Cornelius oli temale lihtsalt teatanud Dain Warise relvastatud meesterühmast, mis asus allpool jõel. Alguses nägi Brown end täiesti müüduna ja petetuna, kuid silmapilksel mõtlemise järele oli tal selge, et siin ei võinud olla mingit kavatsetud äraandmist. Ta ei öelnud midagi ja kui Cornelius tähendas, et on olemas jõelt merele veel teine pääsetee, mida

tema tundvat hästi, lausus ta kõrva kikitades: „Ka seda teada on hea.“ Ja nüüd hakkas Cornelius jutustama kõigest, mis sünnib linnas, ning kordas ka seda, mis räägiti koosolekul, sosistades Brownile kõrva vaikselt alatoonil, nagu kõneldakse magajate keskel, keda ei taheta äratada. „Tema arvab, et on teinud mu kahjuks, eks arva?“ pomises Brown üsna vaikselt. . . „Jah. Tema on ju loll. Väike laps. Tema tuli siia ja rõõvis mu puhtaks,“ sumises Cornelius edasi, „ja pani kõik inimesed ennast uskuma. Aga kui sünniks midagi, nii et nad enam teda ei usuks, mis saaks temast siis? Ja buugislane Dain, kes ootab teid all jõel, kapten, ongi just sama mees, kes ajas teid siia üles.“ Brown tähendas hooletult, et temast võib ju kõrvale hoiduda, ja Cornelius jätkas endisel ükskõikselt mõtlikul näol seletust, et tema tundvat mingit kõrvalharu, mis küllalt lai, et Browni paat pääseks Warise laagri tagant läbi. „Kuid te peate vaiksed olema,“ ütles ta tagant järele, „sest ühes paigas läheme otse laagri juurest läbi. Päriskülast. Nemat on kaldal laagris, ka lootsikud on kuivale tõmmatud.“ „Oo, meie oskame kui hiired vaikselt olla, ärge kartke,“ ütles Brown. Cornelius leppis kokku, et kui tema peab Browni merre lootsima, siis võetagu tema, Cornelius lootsik kõie otsas paadile järele. „Ma pean ju ruttu tagasi olema,“ seletas ta.

„Kaks tundi enne hämarikku teatati välispidiseilt valvureilt postaeda, et valged rõõvlid tulevad alla oma paadi juurde. Lühikese ajaga olid kõik Patusani relvamehed valvel, ometi jäid jõekaldad nii vaikselt, et peale loitvais leekides põlevate tulede näis linn üleni magavat nagu rahuajal. Raske udu seisis madalal veepinnal nagu petlik hall valgus, milles ei paista midagi. Kui Browni paat lahest välja liugles, seisis Jim madalal maaninal radža postai ees — just seal, kus ta esimeseks pistis oma jala Patusani pinnale. Virvendas mingi suur vari, liikudes halluses ja üksilduses ning kippudes vahetpidamata silmist kaduma. Vaikne kõne-

kõma kostis sealt. Brown, kes istus tüüril, kuulis Jimi rahulikult ütlevat: „Tee on vaba. Kõige parem on voolu usaldada, seni kui kestab udu; kuid see kerkib peagi üles.“ „Jah, varsti näeme selgesti,“ vastas Brown.

„Kolm-, nelikümmend meest, kes seisid postai taga laskevalmis püssidega, pidasid hinge kinni. Buugis, see laevaomanik, keda nägin Steini rõdul ja kes oli nende meeste seas, ütles mulle, et paat, mis peaaegu madalat maanina riivas, paistis silmapilguks suurena, seistes nagu mägi madala pinna kohal. „Kui arvate kasulikuks ühegi päeva välismerel oodata,“ hüüdis Jim paadile, „siis katsun teile midagi saata — ühe härja, jamsjuuri ja mis võimalik.“ Vari liikus edasi. „Jah. Saatke,“ ütles kellegi hääl üksluiselt ja tumedalt udu varjust. Mitte ükski neist hoolsaist kuulatajaist ei teadnud, mis need sõnad tähendasid; ja peale seda ujus Brown ühes oma meestega minema, kadudes viirastusena, ilma vähimatki häälkõla tegemata.

„Nõnda lahkus Brown udus nägematuna Patusanist külge külje vastas Corneliusiga, istudes paadi päripingil. „Võib-olla saate väikese värssi,“ ütles Cornelius. „Oh jaa. Värssi. Jamsjuuri. Teie saate, kui tema seda lubab. Tema räägib alati tõtt. Tema varastas minult kõik, mis mul oli. Ma arvan, teie armastate väikest värssi rohkem kui kogu saaki, mis jäi paljudesse majadesse.“ „Ma annaksin teile nõu oma suu pidada, muidu viskab ehk mõni teid üle parda neetud uttu,“ ütles Brown. Paat tundus seisvat paigal; polnud midagi näha, isegi piki jõge mitte, ainult tihendatud veetolm lendas ja uitsetas nende habemetele ja nägudele. Oli õudne, ütles Brown mulle. Igaüks neist tundis, nagu istuks ta üksipäinis tüüril lootsikus, kus kummitab mingi ebamärgatav kahtlus ohkavate ja lausuvate tontide suhtes. „Tahate mind välja visata, mis? Kuid mina teaksin, kus ma olen,“ pomises Cornelius tusaselt. „Mina olen siin hulk aastaid elanud.“ „Mitte küllalt kaua, et selles udus midagi näha,“ ütles Brown

ja tõmbas käe tagasi, mis jumalamuidu kõikus tarbetul tüüri edasi-tagasi. „Ometi. Ka selleks küllalt kaua,“ urises Cornelius. „See on ju siis väga kasulik,“ seletas Brown. „Pea ma uskuma, et teie leiaste selle kõrvalharu isegi kinnisilmi nagu praegu üles?“ Cornelius urises. „Olete aerutamiseks liig väsinud?“ küsis ta natukese vaikimise järele. „Ei, jumala eest mitte,“ hüüdis Brown äkki. „Siis aerud välja.“ Kostis kõva kolin, mis muutus varsti korrapäraseks kriiksumiseks nägematute aerude ja tollide vahel. Muidu polnud midagi muutunud ja ainult vettekastetud aerude laksatused ei lasknud pettepilli tekkida, nagu sõidetaks õhupalliga läbi pilvede, ütles Brown. Peale seda ei avanud Cornelius enam suud, ehk olgu siis, et nõudis riiakalt vee väljapildumist oma lootsikust, mis oli paadipäras kinni. Kord-korralt valgenes udu ja muutus eespool säravaks. Pahemal pool märkas Brown midagi tumedat, nagu vaataks ta eemalduvale ööle järele. Äkki ilmus tema pea kohale lehtedega kaetud jäme oks, mille vaiksed ja veepisarais rao-otsad paindusid sitkelt alla. Cornelius võttis vaikides tüürikaika tema peost.

NELJAKÜMMENELJAS PEATÜKK.

„MA ei usu, et nad oleksid veel isekeskis mõne sõna vahetanud. Paat sõitis kitsasse kõrvalharru, kus teda tõugati edasi aeruotstega pudedast kaldast, kuna nende peade kohal vanus pimedus, nagu oleksid nende üle levitatud ilmatu suured mustad tiivad pealpool udu, mis ulatas kuni puieladvuni. Puuoksad nende peade kohal pillasid jämedaid tilku udu pimedusest. Cornelius pomina peale käskis Brown meestel püssid laadida. „Annan veelkord teile võimaluse nendega tasa saada, enne kui meie lugu lauldud, te viletsad sandid,“ ütles ta oma jõugule. „Vaadake, et jälle kõik luhta ei läheks, te kutsikad.“ Tasane urin oli vastuseks sel-

lele kõnele. Cornelius askeldas väga oma lootsiku alalhoiu pärast.

„Vahepeal oli Tamb' Itam oma teekonna lõpule jõudnud. Udu oli teda pisut viivitanud, kuid ta töötas vahetpidamata mõlaga, pidades silmas lõunakallast. Pikkamisi ilmus päevavalgus helgina tumedas klaaskeras. Kaldad mõlemal pool jõge tundusid tumeda tombuna, milles võis eraldada midagi sammaste taolist ja okste varjusagaraid ülal kõrgel. Veepinnal oli udu alles tihe, kuid valvus oli hoolas, sest kui Tamb' Itam lähenes laagriale, kerkisid kahe mehe kogud aurust ja hääled karjusid talle ägedalt. Tema vastas ja kohe ilmus tema kõrvale lootsik ning ta andis sõudjaile oma teated üle. Kõik oli hea. Hädä oli möödas. Nüüd lasksid mehed tema küna vabaks ja kadusid jalamaid silmist. Tema jätkas oma teed, kuni kuulis rahulikke hääli ja nägi tõusvas, lailavas udus mitu väikest tuld põlemas liivasel joomel, mille tagaseinaks pikad, saledad puud ja põõsad. Ka siin oli valvur, sest teda hüüti. Tema ütles neile oma nime, kuna kaks viimast mõlaloõki tõukasid ta küna kalda äärde. See olid suur laager. Mehed vestlesid mitmes rühmas vaikselt kükitades. Hulk peeni suitsuvinesid keerles pikkamisi valges udus. Väikesed varjualused olid maapinnale ehitatud pealikut tarvis. Püssid seisis väikestes püramiidides ja pikad piigid olid tulede läheduses liiva sisse püsti pistetud.

„Tamb' Itam, tehes tähtsa näo, nõudis, et teda viidaks Dain Warise ette. Ta leidis oma valge isanda sõbra pikutamas bambusest valmistatud kõrgel asemel, mida kattis keppidele tugenev mattidest valmistatud vari. Dain Waris oli ärkvel ja suur tuli põles tema magamisaseme ees, mis sarnanes altariga. Nakhoda Doramini ainuke poeg võttis tema tervituse lahkesti vastu. Tamb' Itam algas sellega, et andis talle sõrmuse, mis pidi tagama käskjala sõnade tõsiduse. Dain Waris, toetudes küünarnukile, palus teda rääkida ja

teatada kõik uudised. Alates pühendatud ütlusega „Teated on head“, kordas Tamb' Itam Jimi öeldud sõnu. Valged mehed, kes lahkuvad kõigi pealike nõusolekul, tuleb lasta mööda jõge alla. Mõnele esitatud küsimusele vastates jutustas siis Tamb' Itam viimase nõupidamise sündmused. Dain Waris kuulas tähelepanelikult lõpuni, mängides sõrmusega, mille laskis viimaks libiseda oma parema käe esisõrme. Kui oli kõik kuulnud, mis Tamb' Itamil öelda, laskis ta tema minna sööma ja puhkama. Jalamaid anti käsud, et õhtupoolikuks oldaks valmis kojuminemiseks. Pärast seda heitis Dain Waris jällegi pikali, silmad lahti, kuna tema isiklikud teenrid valmistasid talle toitu tule ääres, kuhu istus ka Tamb' Itam, et jutelda meestega, kes tahtsid kuulda viimaseid uudiseid linnast. Päike õgis pikkamisi udu. Peajõevoolul valvati hoolsasti, sest siin oodati valgete meeste paati iga silmapilk.

„Just siis maksis Brown maailmale kätte, mis keeldus kahekümne-aastase põlastava ja halastamatu hirmutamise peale vaatamata temale andmast hariliku röövli menu. See oli külmaverelise julmuse toiming ja ta lohutas teda tema surisängil nagu mälestus taltutamast jonnist. Tasahilju maandus ta oma meestega selle saare teisel serval, kus asus buugiste laager, ja viis nad hiilides üle saare. Lühida ja vaikse heitlemise järele pidi Cornelius ka siin juhiks olema, et leida harvema alusmetsaga maapinda, kuigi ta oli tahtnud maandumissilmapilgul kõrvale putkata. Brown hoidis tema mõlemad kondised käed selja taga oma peos ja sundis teda ajuti metsikute võmmudega edasi astuma. Cornelius püsis tummana nagu kala, jäädes alatuks, kuid ustavaks oma eesmärgile, mille teostus virvendas tumedalt tema silme ees. Metsasalga serval läksid Browni mehed laiali ja jäid ootama. Laager oli otsast otsani täis ja ükski ei vaadanud nende poole. Ükski ei näinud sellest undki, et valgeil meestel võiks aimu olla kitsast kõrvalharust selle saare taga. Kui ta

arvas olevat saabunud paraja silmapilgu, karjus Brown: „Andke neile!“ ja neliteistkümme pauku kõlas nagu üks.

„Tamb' Itam ütles mulle, üllatus olnud sedavõrt suur, et peale surnult ja haavatult langenute ei osanud ükski ennast alguses liigutada. Siis karjatanud keegi ja alles pärast seda tõusnud hirmu- ja jahmatusekisa kõigist kõrdest. Pime kabuhirm muutis mehed tormavalt edasi-tagasi jooksvaks hulgaks jõekaldal, nagu oleksid nad kari loomi, kes kardavad vett. Mõned kardasid jökke, kuid suurem hulk tegi seda alles pärast viimist kogupauku. Kolm korda tulistati seda hirmunud hulka ja Brown, kes ainukesena paistis silma, karjus vandudes: „Sihtige madalalt!“ Sihtige madalalt!“

„Tamb' Itam ütles, et tema taibanud esimesel kogupaugul kohe, mis sündinud. Kuigi ta oli puutu-matu, ometi langes ta kohe maha, lamades surnuna, silmad lahti. Esimeste paukude silmapilgul kargas Dain Waris oma asemelt üles ja jooksis välja lagedale kaldale just parajaks ajaks, et teiskordse laskmise ajal kuuli saada otsa ette. Tamb' Itam nägi, kuis ta viskas oma käed laiali, enne kui langes maha. Alles nüüd valdas Tamb' Itami suur hirm — mitte enne. Valged mehed taandusid, nagu nad tulnudki — nägematuina.

„Nõnda tasakaalustas Brown arve oma halva õnnega. Pandagu tähele, et isegi selles kohutavas sammus tundub teatud üleolek, nagu oleks tegemist inimesega, kes kannab õigust — seda mõttelist asja — oma alatute ihade ümbrikus. See polnud mitte labane ja äraandlik nottimine, vaid õppetund, tasumine — mingi tumeda ja kohutava omaduse näitamine meie loomuses, mis peitub, kardan ma, mitte nii väga sügaval pealispinna all, nagu meie ehk seda arvame.

„Pärast seda läksid valged ära, ilma et Tamb' Itam oleks neid näinud, ja nad kadusid üldse inimeste silmast. Ka nende kuunar kadus, nagu sünnib harilikult

varastatud asjadega. Kuid räägitakse ühest valgest paadist, mille leidis mingi veoaurik umbes kuu hiljem India ookeanist. Kaks kuivanud, kollast, klaasiste silmadega sosistavat luukeret tunnistasid kolmanda oma ülemuseks, kes ütles, et tema nimi on Brown. Tema kuunar, ta seletas, olnud Jaava suhkruga teel lõuna poole, saanud raske vigastuse ja langenud põhja. Tema ja ta kaaslased olevat üle jäänud kuuehingelisest meeskonnast. Kaks neist surid laeval, mis nad merest üles korjas. Brown elas, et veel mind näha, ja ma võin kinnitada, tema mängis oma osa kuni lõpuni.

„Ometi näib, et saarelt minnes unustasid nad oma paadi tagant lahti päästmast Corneliuse küna. Corneliuse enda laskis Brown lipata tulistamise algul, andes talle õnnistuseks kaasa hea jalahoobi. Kui Tamb' Itam tõusis surnute keskelt, nägi ta naatsaretlast jõekaldal edasi-tagasi jooksmas laipade ja kurduvate tulede keskel. Ta laskis nõrku karjutusi kuulda. Äkki tormas ta vee äärde ja tegi hullumeelseid pingutusi ühe buugiste lootsiku vette tõukamiseks. „Pärast, kui ta märkas mind,“ jutustas Tamb' Itam, „jäi ta seisma ja vahtis pead kratsides seda lootsikut.“ „Mis sai temast?“ küsisin mina. Tamb' Itam vaatas mulle laial pilgul otsa ja tegi parema käega ilmerikka liigutuse. „Ma lõin kaks korda, tuan,“ ütles ta. „Kui ta nägi mind lähenevat, viskas ta enda maha ja karjus jalgu siputades valjusti. Ta krääksus nagu hirmunud kana, kuni tundis teravat piigiotsa; siis jäi ta vait ja lamas pärani pilgul, kuna elu kadus pikkamisi ta silmist.“

„Kui see tehtud, ei viitnud Tamb' Itam enam aega. Tema taipas, kui tähtis see on, et tema jõuaks hirmsate uudistega esimesena kindlusse. Dain Warise rühmast olid muidugi paljud ellu jäänud, kuid hirmuhoos olid mõned neist ujunud üle jõe, teised aga põgenenud metsa. Tõsiasi on, et nemad õieti ei teadnudki, kust tuli see hirmus hoop — kas oli ehk veel uusi valgeid röövleid teel ja kas nad ehk polnud val-

lutanud juba kogu maa. Nemad pidasid end laialdase äraandmise ohvriks ja arvasid olevat endid hävimisele määratud. Räägiti, et mõned väikesed rühmad tulnud koju alles kolme päeva pärast. Ometi katsusid üksikud kohe tagasi pääseda Patusani ja üks valvurlootsikuist oli kallaletungi silmapilgul just laagri juures. On ju tõsi, et esimesel hetkel temas istuvad mehed kargasid jõkke ja ujusid teispoole kaldale, kuid pärast tulid nad tagasi ja sõitsid hirmunult mööda jõe üles. Nendest oli Tamb' Itam ühe tunni ees.“

NELJAKÜMNEVIIES PEATÜKK.

„KUI Tamb' Itam hullumeelse sõudmisega jõudis linnaringkonda, olid majaesised sillad kubinal naisi täis, kes ootasid Dain Warise lootsikute kojutulekut. Linnal oli pidulik ilme; siin-seal võis veel näha mehi, kel püssid või piigid käes, seistes või liikudes rühmiti jõekaldal. Hiinlaste poed olid aegsasti avatud, kuid turuplats oli tühi ja valvur, kes seisis alles kindluse nurgal, tundis Tamb' Itami ja hüüdis kindlusse tema nime. Värav oli pärani lahti. Tamb' Itam kargas kaldale ja jooksis üle pea-kaela kindlusse. Esimesena kohtas ta tüdrukut, kes tuli majast.

„Tamb' Itam seisatus silmapilguks nõutult lõõtsutades, värisevate huulte ja metsikute silmadega, tema ees, nagu oleks üürikeseks teda vallanud mõni nõidus. Siis rääkis ta kiiresti: „Nad tapsid Dain Warise ja palju teisi.“ Tüdruk lõi oma käed kokku ja tema esimesed sõnad olid: „Väravad kinni!“ Suurem osa kindlusemehi oli mööda oma maju laiali läinud, kuid Tamb' Itam ruttas nende väheste juurde, kes olid järele jäänud. Tüdruk seisis keset hoovi, kui teised tema ümber jooksid. „Doramin!“ karjus ta, kui Tamb' Itam möödus temast. Järgmisel korral temast möödudes vastas ta: „Jah. Kuid kogu püssirohi Patusanis on meie

käes.“ Tüdruk haaras Tamb' Itami käest kinni, näitas maja poole ja ütles väriseval sosinal: „Kutsu ta välja.“

„Tamb' Itam jooksis mööda treppi üles. Tema isand magas. „See olen mina, Tamb' Itam,“ hüüdis ta ukse juures, „mul on sõnumeid, mis ei kannata.“ Ta nägi Jimi padjal ümber pööravat ja silmad avavat ning tema pahvatas siis kohe: „See, tuan, on kuri päev, neetud päev.“ Tema isand ajas enda käsipõsikile, nagu oli seda teinud Dain Wariski kuulates. Ja siis algas Tamb' Itam oma jutustust, katsudes teha seda korrapäraselt, nimetades Dain Warist Panglimaks ja öeldes: „Panglima hüüdis siis oma paadimeeste peal'kule: „Andke Tamb' Itamile midagi süüa,“ — kuna tema isand pistis oma jala põrandale ja vaatas talle sellise moondunud näoga otsa, et temal surid sõnad suhu.

„Õelge, on ta surnud?“ küsis Jim. „Kui teiegi kaua elaksite,“ karjus Tamb' Itam. „See oli kõige julmem äraandmine. Ta jooksis esimeste paukude peale välja ja langes. . .“ Tema isand astus akna juurde ja tõukas rusikaga luugi lahti. Ruum muutus valgeks ja siis hakkas ta kindlal häälel, kuid ruttu käske jagama paatkonna kogumiseks, et silmapilk minna põgenikke taga ajama ja et ta läheks selle või teise mehe juurde — saadaks käskjalad; rääkides istus ta voodiservale ja kummardus kingapaelu kinni panema, kuid äkki vaatas ta üles. „Miks seisate veel siin?“ ta küsis, ise näost üsna punane. „Ärge viitke aega.“ Tamb' Itam ei liigatanud. „Andke andeks, tuan, kuid . . . kuid,“ ta hakkas kogeleva. „Mis?“ karjus isand valjusti, olles kohutav ja kummardudes ettepoole, hoides ise kätega voodiservast kinni. „Sinu sulasel pole ju elujulge oma rahva sekka ilmuda,“ ütles Tamb' Itam vähese kõhklemise järele.

„Nüüd taipas Jim. Ta oli taandunud ühest maailmast mingi väikese silmapilkses ajas sündinud hüppe

pärast ja nüüd see teine maailm, tema oma kätetöö, langes varemeiks tema pea peale kokku. Tema sulasel pole elujulge oma rahva sekka ilmuda! Mina arvan, et just sel silmapilgul ta otsustas oma õnnetu-sele vastu astuda sel ainsal viisil, mis talle veel üle oli jäänud; kuid teada on mul ainult see, et ta astus sõnalausumata oma toast välja ja istus pika laua äärde, kus tal oli viisiks oma maailma asju õiendada ja igapäev uuesti toonitada tõde, mis asus kindlasti tema südames. Tumedad jõud ei pidanud temalt teist korda rahu rõövima. Ta istus kivikujuna. Tamb' Itam tähendas aupaklikult kaitse ettevalmistusile. Tüdruk, keda ta armastas, tuli sisse ja rääkis temaga, kuid ta andis käega märku ja tüdruk kokkus sellest tummast vaikusenõudest. Ta läks välja rõdule ja istus lävele, nagu tahaks ta Jimi kaitsta välimise hädaohu eest oma kehaga.

„Millised mõtted käisid tal läbi pea — millised mälestused? Kes võib seda öelda? Kõik oli läinud ja tema, kes oli millalgi toiminud ebaustavalt temale kingitud usalduse suhtes, oli jällegi kaotanud inimeste usalduse. Ma arvan, siis ta katsuski kirjutada — kel-lelegi — ja löi käega. Üksildus tõmbus tema ümber kokku. Inimesed olid tema kätte usaldanud oma elud, kuid ometi ei suutnud ta neid sinnamaale viia, et nad teda mõistaksid, nagu ta ise kinnitas. Väljas-olijad ei kuulnud temalt mingit häält. Hiljem, õhtu-poolikul, tuli ta uksele ja hüüdis Tamb' Itami. „Noh?“ küsis ta. „On palju nuttu. Ka palju viha,“ ütles Tamb' Itam. Jim vaatas talle otsa. „Sa tead,“ pomises ta. „Jah, tuan,“ ütles Tamb' Itam. „Sinu su-lane teab ja väravad on kinni. Meil tuleb võidelda.“ „Võidelda! Milleks?“ küsis tema. „Oma elude eest.“ „Mul ei ole elu,“ ütles tema. Tamb' Itam kuulis tüdruku suust karjatuse ükselt. „Kes teab?“ ütles Tamb' Itam. „Jul-guse ja kavalusega pääseme ehk põgenemagi. Inimeste südameis on palju hirmu.“ Tema läks välja, mõeldes

ebamääraselt paatidest ja vabast merest ning jättis Jimi ja tüdruku kahekesi.

„Mul pole südant nende viibete edasiandmiseks, mis tüdruk tegi mulle selle tunni või pikema aja kohta, kus ta heitles Jimiga oma õnne pärast. Kas Jimil oli mingeid lootusi — mis ta ootas, mis ta mõtles — seda on võimata öelda. Ta oli kõikumatu ja tema kasvava kangekaelsuse üksilduses ta vaim näis tõusvat üle tema olemasolu varemete. Tüdruk karjus temale kõrva: „Võitle!“ Tema ei saanud ju millestki aru. Polnud enam millegi pärast võidelda. Jim oli valmis oma võimu näitama teisel teel, et võita kurja saatust ennast. Ta astus välja hoovi ja tema järele lahtiste juustega, metsiku näoga ja hingetult kobas tüdruk ning toetus uksepiidale. „Avage väravad,“ käskis Jim. Pärast, pöördudes oma meeste poole, kes olid sees, ta andis neile vabaduse kojuminekuks. „Kui kauaks, tuan? küsis üks kartlikult. „Eluajaks,“ ütles ta süngel toonil.

„Vaikus oli langenud linnale pärast kaebus- ja kurtmistormi, mis puhus üle jõe nagu tuuleiil avatud leina-varjupaigast. Kuid sosistatud kuulujutud lendasid suust suhu, täites südamed masenduse ja kohutavate kahtlustega. Röövlid pidid tagasi tulema, tuues teisi enestega kaasa, pidid tulema suure laevaga ja kogu maal ei ole siis ühelgi hingel pääsu. Äärmise kindlusetuse tunne, nagu ehk maavarisemise ajal, valdas inimeste meeled, kes sosistasid oma kahtlusi, vaadates üksteisele otsa, nagu oleks tegemist mingi kurja kuulutusega.

„Päike vajus juba metsa poole, kui Dain Warise laip toodi Doramini kampongi. Neli meest kandsid ta sisse; ta oli korrapäraselt kaetud valge linaga, mille vana ema saatis oma pojale alla väravaile vastu. Nad panid ta Doramini jalge ette ja vanamees istus hulga aega vaikselt, käed põlvil, vahtides alla. Palmioksad hõljusid tasa ja viljapuude lehed liikusid

tema pea peal. Tema mehed olid viimseni täies relvastuses kohal, kui vana nakhoda lõpuks tõstis oma pilgu. Ta laskis selle pikkamisi üle rahvahulga libiseda, nagu otsiks ta mõnda puuduvat nägu. Tema lõug langes jällegi rinnale. Paljude inimeste sosin segunes lehtede kerge kahinaga.

„Malailane, kes oli toonud Tamb' Itami ja tüdruku Samarangi, oli ka seal. „Mitte nii vihane nagu paljud,“ ütles ta mulle, „kuid rahutud suurest hirmust, imestusest ja äkilisusest inimeste saatuses, mis hõljub nende pea kohal nagu piksega laetud pilv.“ Tema rääkis mulle, et kui Dain Warise korjus Doramini viipel paljastati, nägid kõik, et see, keda hüüti valge isanda sõbraks, lamas sootuks muutumatult, silmalaud pisut praokil, nagu oleks ta virgumisel. Doramin kummardus pisut veel rohkem ettepoole, nagu vaataks ta midagi maas oma jalge vahel. Tema silmad libisesid üle laiba jalgadest kuni peani, otsides vist haava. See oli otsa ees ja väike; ja ei räägitud ainustki sõna enne, kui keegi juuresseisjast kummardus ja võttis tema kangelt, külmalt sõrmelt hõbesõrmuse. Vaikides ta hoidis selle Doramini silme ees. Viha ja õuduse sõnasumin jooksis läbi rahvamuru seda usaldusmärki nähes. Vana nakhoda vahtis teda pärani-silmil ja äkki pääses ta suust vali metsik karjatus, mis tuli sügavalt rinnust — pöörase viha ja valu mõirgamine, kostes nagu haavatud härja kõrist ja tuues inimeste südamesse suure kartuse oma määratuma viha ja leinaga, mis tundus selgesti ilma sõnadetagi. Tükk aega kestis sügav vaikus, mis ajal korjus kanti nelja mehe poolt kõrvale. Nad panid ta puu alla ja silmapilkselt, ühisel kestval kiljumisel, kõik naised kogu majapidamises algasid kaebust; nad leinasid heleda karjumisega; päike läks looja ja kiljuvate kaebuste vaheajagadel algasid kaks vanameest oma kõrgete, leelutavate häältega laulujorutust koraanist.

„Sel ajal Jim, toetudes kahurialusele, vaatas jõe,

pöörates selja oma maja poole; ja tüdruk, kes seisis uksepiida najal, lõõtsutades, nagu oleks ta enda jooksnud hingetuks, vahtis teda üle hoovi. Tamb' Itam seisis oma isanda lähedal, oodates kannatlikult, mis sünnib. Äkki Jim, kes näis süvenenuna rahulikku mõttesse, pöördus tema poole ja ütles: „Aeg on lõpetada.“

„Tuan?“ küsis Tamb' Itam ja lähenes elavalt. Tema ei teadnud, mida isand mõtles, aga niipea kui Jim tegi liigutuse, hakkas liikuma ka tüdruk ja astus alla vabale platsile. Nagu näib, polnud kedagi muud silmapiiril. Tüdruk tuikus pisut ja poole tee peal hüüdis Jimi, kes näis jällegi olevat asunud vaiksele jõe vaatlusele. Jim pöördus ümber, surudes selja vastu kahurit. „Tahad sa võidelda?“ karjus tüdruk. „Pole millegi eest võidelda,“ ütles Jim, „pole midagi kadunud.“ Seda öeldes ta astus tüdruku poole. „Tahad põgeneda?“ tüdruk karjus jällegi. „Pole kuhugi põgeneda,“ ütles Jim peatudes; ka tüdruk seisis paigal ja vaikis, õgides teda oma pilkudega. „Ja sina lähed ära?“ küsis ta viivitades. Jim laskis pea longu. „Ah!“ karjus tüdruk ja vahtis teda läbipuurivalt, „sa oled hull või petis. Kas mäletad seda ööd, kus ma sind palusin, et sa lahkuksid, ja kus sa ütlesid, et sa ei või? Et see on võimata! Võimata! Kas mäletad, et sa siis ütlesid, sina ei lahku minust kunagi? Ma ei nõudnud sinult mingit tõotust. Sa tõotasid nõudmata — tuleta meelde.“ „Küllalt, mu vaene tüdruk,“ ütles ta. „Ma pole väär, et mind omada.“

„Tamb' Itam ütles, et kui nad nõnda rääkisid, naeris tüdruk valjusti ja arutult, nagu oleks jumal tulnud teda katsuma. Jim tõstis käed oma pähe. Tema oli täies rõivastises nagu igapäev, ainult kübar puudus. Tüdruk peatus äkki naerdes. „Küsin viimast korda — kas tahad end kaitsta?“ karjus ta ähvardavalt. „Miski ei või mind puutuda,“ vastas Jim omahke egoismi viimsel loitmisel. Tamb' Itam nägi tüd-

ruku ettepoole kalduvat, siis käed laiali ajavat ja ruttu isanda juurde jooksvat. Ta viskus tema rinnale ja võttis tal kaela ümbert kinni.

„Ah! ma hoian su nõnda kinni,“ karjus ta. . . „Sina oled minu.“

„Ta nuuksus tema õla najal. Taevas Patusani kohal oli veripunane, kohutav, nagu voolav avatud veresoon. Ilmatu suur päike pesitses purpursena puulatvade vahel, ja metsal tema all oli must ning kohutav ilme.“

„Tamb' Itam ütles mulle, et taevas olnud tol õhtul kuri ja hirmus. Seda tahaksin heameelega uskuda, sest ma tean, et just sel õhtul läks kuuskümmend penikoormat kaldast eemal tsükloon mööda, kuigi koha peal oli vaevalt midagi peale nõrga tuuleõhu tunda.“

„Äkki nägi Tamb' Itam, et isand haaras tüdruku käed, püüdes neid kaela ümbert lahti kiskuda. Tüdruk rippus oma käte otsas, pea tagasi visatud; tema juuksed puutusid maad. „Tule siia!“ hüüdis isand ja Tamb' Itam aitas tüdruku käed vabastada. Raske oli tema sõrmi lahti võtta. Jim kummardus tema üle, vaatas talle tõsiselt näkku ning jooksis siis äkki maandumissillale. Tamb' Itam järgnes temale, kuid tagasi vaadates ta nägi, et tüdruk ajas enda vaevu jalule ja jooksis mõne sammu neile järele, siis langes ta raskesti põlvili. „Tuan! Tuan!“ karjus Tamb' Itam, „vaadake tagasi.“ Kuid Jim oli juba künas ja hoidis mõla käes. Ta ei vaadanud tagasi. Tamb' Itamil jätkus parajasti aega, et talle järele hüpata, kui küna oli juba vabas vees. Tüdruk oli siis vesiväraval põlvili, murdes oma käsi. Nõnda jäi ta natukeseks ajaks nagu hädas palves, siis kargas ta üles. „Sa oled petis!“ karjus ta Jimile järele. „Andesta mulle,“ karjus Jim vastu. „Ei kunagi, ei kunagi!“ karjus tüdruk tagasi.

„Tamb' Itam võttis mõla Jimi käest, sest oli ju viisakuseta, et tema istub, kuna isand sõuab. Kui nad

jõudsid teisele kaldale, keelas isand tal kaugemale kaasa minemast, kuid Tamb' Itam järgnes talle silmnäos, minnes kaldast üles Doramini kampongi juurde.

„Juba hakkas pimedaks minema. Tõrvalondid vilkused siin-seal. Need, keda nad kohtasid, seisis hirmust rabatuina ja hoidusid kõrvale, et Jimi läbi lasta. Naiste kaebus kostis ülalt. Hoov oli relvastatud buugiseid ja Patusani rahvast täis.

„Ma ei tea öieti, mida see kokkukogumine pidi tähendama. Oli see ettevalmistus sõjaks, kättemaksuks või ähvardava sissetungi tagasilöömiseks? Läks mitu päeva mööda, enne kui inimesed jätsid värisedes vahtimise, oodates pika habemega näruseid mehi, kelle täpsat vahekorda nende oma valge mehega nad ei suutnud kunagi täiesti mõista. Isegi neile lihtsatele inimestele jääb Jim alati nagu läbi udu paistvaks.

„Doramin üksi, määratu suurena ja meeltheitvana, istus oma tugitoolil, paar tulelukuga püstolit põlvil, tema ees relvastatud hulk. Kui Jim ilmus, pöördusid kellegi hüüdel kõigi pead ümber ja siis taandus hulk pahemale ja paremale ning tema sammus mööda kõrvalepöörduvad pilkude tänavat. Sosistamised saatsid teda — pomini: „Tema on teinud kõik selle kurja.“ „Temal on nõidus“. . . Tema ise kuulis neid — võib-olla!

„Kui ta jõudis üles tõrvalontide valgusesse, lakkas äkki naiste kaebus. Doramin ei tõstnud pead ja Jim seisis natuke aega vaikides tema ees. Siis ta vaatas pahemale ja astus mõõdetud sammel sennapoole. Dain Warise ema kükitas laiba peatsis ja hallid lahtised juuksed katsid tema nägu. Jim astus pikkamisi ligi, vaatas oma surnud sõpra, tõstes lina, mille laskis langeda sõnalausumata. Pikkamisi sammus ta tagasi.

„Tema tuli, tema tuli!“ jooksis suust suhu suminaga, mille suunas liikus Jim. „Tema võttis selle oma pea peale,“ ütles üks hääl valjusti. Jim kuulis seda ja pöördus hulga poole. „Jah. Oma pea peale.“

Mõned inimesed põrkasid tagasi. Jim ootas veidikese Doramini ees ja ütles siis vaikelt: „Ma tulen leinas.“ Ta ootas jällegi. „Ma tulen valmilt ja relvastumatult,“ ta kordas.

„Kohmakas vanamees, kallutades oma suure otsa-eesise, nagu härg oma pea ikke all, katsus jõudu pingutades üles tõusta, haarates tulelukuga püstolid oma põlvilt. Tema kurgust tuli kurisevaid, lämmatatud, ebainimlikke häälil kuuldavale ja kaks teenrit tõttasid teda selja tagant aitama. Inimesed panid tähele, et sõrmus, mille ta oli pannud endale sülle, kukkus maha ja veeres valge mehe jalge ette ning et vaene Jim vaatas alla talismanile, mis avas temale kord tee kuulsusele, armastusele ja edule keset ümbritsevate metsade valli ühes nende valge vahu palistusega rannal, mis paistab õhtuse päikese helgil öö kindlusena. Doramin, kes katsus oma jalgele toetuda, sünnitas ühes oma kahe toetava teenriga hõljuva, tuikuva rühma; tema väikesed silmad vahtisid hullumeelse piina ja viha ilmeaga, vahtisid metsiku sätendusega, seda panid kõik juuresolijad tähele; ja kuna Jim seisis tuletungalde valgusel kangestunud ning palja peaga, vahtides Doraminile otseteed näkku, haaras see raskelt pahema käega kummardunud noormehe kaela ümbert kinni ja tõstes hoolsalt parema, laskis oma poja sõbral kuuli südamest läbi.

„Rahvamurd, mis oli Jimi selja taga kaheks jagunenud, niipea kui Doramin tõstis oma käe, tormas pärast pauku rüsinale ettepoole. Nemad ütlevad, et valge mees saatnud paremale ja pahemale poole nägudele uhke, kõikumata pilgu. Siis käega huulil langes ta kummuli surnult maha.

„Ja see on nüüd lõpp. Tema möödub kaduvusse, paistes nagu läbi udu, olles arusaamatu oma südame poolest, unustatud, andestamatu ja haruldaselt romantiline. Isegi oma poisipõlve nägemuste metsikumail

päevil ei võinud ta näha nii harukordse edu ahvatlevaid kujusid. Sest väga hästi võib olla, et oma viimse uhke ja kõikumatu pilgu hetkel tema silmas selle ihaldatud juhuse viirastust, mis tuli idamaise mõrsjana looritult tema kõrvale.

„Aga meie võime teda näha kui tundmatut kuuluse võitjat, kes kisub iseenda kadestava armastuse kätest liialdatud egoismi viipel ja kutsel. Tema lahkus elavast naisest, et pühitseda oma halastamatuid pulmi mingi varjutaolise aumõiste ideaaliga. On ta nüüd rahuldatud — täiesti? küsin ma. Seda peaksite teadma. Tema on üks meist — ja kas ei olnud mina see, kes tõusis millalgi väljakutsutud vaimuna üles, et vastutada tema iseloomu kindluse eest? Olin ma lõpuks nii väga eksituses? Nüüd ei ole teda enam; kuid on päevi, kus tunnen tema olemasolu tõelikkust määratu ja masendava jõuga, ja ometi, ausõna, leidub hetki, kus ta kaob minu silmist kehatu vaimuna, mis eksib maiste kirgede keskel ja on truult valmis alluma oma varjudeilma nõudele.

„Kes teab? Tema on läinud, äramõistmatu oma südames, ja vaene tüdruk jätkab mingit hääletut, oimetut elu Steini majas. Stein on viimasel ajal ruttu vananenud. Tema tunneb seda ka ise ja ütleb sagedasti, et „valmistub kõike seda maha jätma; valmistub maha jätma. . .“ kuna ta ise viipab nukralt käega oma liblikate poole.“

September 1899 — juuli 1900.

Inglise kirjandust:

- W. Shakespeare: *Taani prints Hamlet*. Draama viies vaatuses. Tõlk. A. F. Tombach-Kaljuvald. H. 3 kr.
- W. Shakespeare: *Macbeth*. Draama viies vaatuses. Tõlkiud Ants Oras. H. 1 kr. 75 s.
- W. Shakespeare: *Kuningas Lear*. Draama viies aktis. Tõlk. Mihkel Jürna. H. 1 kr. 75 s.
- W. Shakespeare: *Veneetsia kaupmees*. Lustmäng viies vaatuses. Tõlk. M. Reiman. Hind 1 kr.
- Oliver Goldsmith: *Wakefieldi kirikuõpetaja*. Tõlk. J. Silvet. H. 3 kr.
- Walter Scott: *Ivanhoe*. Romaan. Tõlk. A. Hansen. H. 3 kr. 75 s.
- Charles Dickens: *Oliver Twisti imelikud elujuhtumused*. Tõlk. Hans Freimann. H. 3 kr. 50 s.
- Frederick Marryat: *Tüürimees Tubli ehk „Pacifici“ hukuline*. Tõlk. A. H. Tammsaare. H. 2 kr. 50 s.
- Oscar Wilde: *Dorian Gray portree*. Romaan. Tõlk. A. H. Tammsaare. H. 3 kr. 50 s.
- H. G. Wells: *Pimedate maal ja teisi jutte*. Tõlk. Ervin Roos. H. 1 kr. 75 s.
- H. G. Wells: *Esimesed inimesed kuul*. Fantastiline romaan. Tõlk. O. Truu. H. 2 kr. 50 s.
- G. B. Shaw: *Inimene ja üliinimene*. Komöödia ja filosoofia. Tõlk. Ants Oras. H. 2 kr. 75 s.
- G. B. Shaw: *Tagasi Metuusala juurde*. Metabioloogiline pentateuh. Tõlk. A. H. Tammsaare. H. 6 kr. 50 s.
- John Galsworthy: *Valge ahv*. Romaan. Tõlk. A. H. Tammsaare. H. 3 kr.
- John Galsworthy: *Õunapuu*. Jutustus. Autori loal tõlk. Joh. Schwalbe. H. 65 senti.
- Edgar Allan Poe: *Valik luuletisi ja essee „Kaarna“ tekkimisest*. Tõlk. Ants Oras. H. 2 kr.
- Rudyard Kipling: *Džungliraamat*. Mowgli ja teisi jutte. Tõlk. Otto Treu. H. 1 kr. 75 s.
- Rabindranath Tagore: *Laevahukk*. Romaan. Tõlk. D. Palgi. H. 2 kr. 75 s.
- Walter Ripman: *A First English Book*. Eesti koolides tarvitamiseks toimetanud W. G. Clanman ühes hääldamise õpetuse ja sõnastikuga. H. 2 kr.